

Szerényi Béla a tekerőlant-készítésről beszél

NEM CSAK A NÉPZENÉBEN HASZNÁLJÁK

dr. habil Gerencsér Kinga
c. egyetemi tanár

„Szerényi Béla több művészeti ág birtokosa. Restaurátor, aki a magyarság archaikus sorsát alkotja újra. Előadóművész, aki elsajátított technikáiban a nemzet motívumkincseinek üzenetét meséli el. Interdiszciplináris kereső attitűddel felvértezett tanító. A tudományok határterületeit – filozófia, szociológia,

művelődéstörténet, etnográfia, kultúranthropológia, művelődéstörténet, népzene, népdal etc. – egyesítő, közösségi élményekké formáló művésze. A világösszefüggéseket egy tézis mentén (magyarság, zenei anyanyelv) közös metszéspontba állító útkereső és útmutató jellem. Munkásságával bekapcsolódik kul-

turális örökségünk szellemi-szakmai művelésébe és továbbadásába. A mesterkéeltségtől, erőltetettségtől mentes, tiszta és szabad elköteleződés egyéniségének alappillére. Eredményesen tud fellépni a zenei anyanyelvű kultúra érdekeiért. Amire vállalkozik, amire hivatott, azt remek rálátó és összefogó képességgel

ragadja meg és teszi a környezete számára is hozzáférhetővé. Munkájának köszönhetően 20–30 év alatt rengeteg tábor, fesztivált szervezett, különféle népművészeti programokat készített elő. Publikál, konferenciákon vesz részt. Az utóbbi években hozzá köthető a Magyar Művészeti Akadémia „Nemzedékről nemzedékre” konferenciasorozatának lebonyolítása. Dolgozott iskolai tanterveken, számtalan közös esemény kezdeményezője, „mene-

Tekerólyant. Szerényi Béla munkája

” A tekerólyant a középkorban gyakran zengett templomokban. A XVIII. századig a főurak, úrhölgyek, arisztokraták kedvelt hangszere volt. Több neves zeneszerző – köztük Antonio Vivaldi, Leopold és Wolfgang Amadeus Mozart – írt műveket erre a hangszerre is.

dzsere”; mecénás és útmutató. Több zenekar alapítója vagy meghatározó muzsikusa (Bokros zenekar, Magyar Tekerőzenekar; FSCO, Nagy János Quintet). Hivatása családi örökséggé is vált, hiszen felesége, fiai és testvére is a népművészet világában teljesednek ki” – többek

között ezeket olvashatjuk a Magyar Művészeti Akadémia honlapján. Életpályája különböző időszakainak tevékenységi köreiből más-más szegmens volt kiemelkedően fontos. Kezdetben az előadó-művészet volt a leghangsúlyosabb tevékenység, amelyhez persze rengeteg népze-

nekutatás is kapcsolódott. Később a hangszerkészítés foglalta le ideje nagy részét, amely során jelentős fejlesztéseket és hangszer-történelmi kutatásokat is végezett a tekerőn, főként az előadó-művészeti és oktatási elvárások miatt.

Először ismerkedjünk meg magával a hangszerrel. A tekerólyant (tekerő, nyenyere, nyekerő, szentlélekmuzsika, kolduslyant, forgólyant) a vonós hangszerek működési elve alapján megszólaló zeneszerszám, melynek összes húrját egy begyantázott farkorong forgatásával hoz rezgésbe a játékos, miközben a billentyűzeten játssza a dallamot. Jellemző hangzását az állandóan megszólaló kísérőhúrok, burdonhúrok adják, és fontos szerepet kap a tekerólyant sajátos ritmushangja, a „recsegő” is. A tekerólyant a középkorban gyakran zengett templomokban. A XVIII. századig a főurak, úrhölgyek, arisztokraták kedvelt hangszere volt. Több neves zeneszerző – köztük Antonio Vivaldi, Leopold és Wolfgang Amadeus Mozart – írt műveket erre a hangszerre is.

A tekerólyant részei

Bársony Mihály hagyatéka. A fotókat Németh Anna készítette.

A XIX. században már leginkább paraszzenészek, kolduszenészek hangszerévé vált, míg napjainkban újra reneszánszát éli szinte minden zenei műfajban.

Teste a csellóhoz vagy lanthoz hasonló, hossza általában 75 cm, legnagyobb szélessége 35 cm, legnagyobb magassága 21 cm körül van. Fő részei: test (dob), kulcsszekrény és kottaház. Három húrjának neve: „prím”, „recsegő” és „bőgő”. A kerék forgatása jobb kézzel, a hangszer szélesebb végén elhelyezett karral történik. A kereket ugyanúgy gyantázni kell, mint a hegedű vonóját. A hangszer másik végén, a „fej”-ben általában négy húr hangolására alkalmas kulcs található. A húrok fölé épített szögletes fadoboz, a „kottaház” oldalán kétsoros kromatikus billentyűzet van, ennek segítségével lehet a dallamhúr rezgő hosszúságát a fogólapos hangszereknél ismert módon megváltoztatni, dallamot létrehozni.

Szerényi Béla az Óbudai Árpád Gimnázium népzene–néptánc szakán végzett. Ott került szoros kapcsolatba a népzenevel és a tekerőlanttal. Már gimnazistakorában sokat gyűjtött az Alföldön az akkor

még élő, idős parasztmuzikusoktól. Maga a hangszer nagyon érdekelte, elsősorban zenei szempontból. Közben zenélt is és zenekarokat szervezett, aztán villamosmérnök édesapja javaslatára – aki fontosnak tartotta, hogy legyen egy szakmája is – a hangszerkészítést választotta, mivel zenével foglalkozott, és ez állt a legközelebb hozzá. A hangszerész-képző iskolában hegedűkészítést

tanult, mivel akkor nem volt külön népihangszer-készítés. Gimnáziumi éve alatt – népzene gyűjtései során – szoros kapcsolatba került Bársony Mihállyal, a népművészet mesterével. A Tiszaalpáron élő muzikus-hangszerkészítő mester halála után ő örökölte meg hangszerkészítő-műhelyét. Ez a hagyaték az ország egyetlen, épségben megőrzött, paraszti hangszerkészítő műhelye.

Szerényi Béla behelyezi a kereket a hangszer testbe.

Másik indítéka Mihály bácsi halála volt, utána nem volt az országban olyan ember, aki tekerőlantot készített. 1992-ben édesapjával közösen megalapították a Tekerő Kft.-t. Hangszerkészítő tevékenységét azóta is ezen a cégen keresztül végzi. Az elmúlt 25 évben közel 500 tekerőt és több száz citerát készített. Több mint tíz éve egy általa kitanított segéddel, Futó Gergellyel dolgozik, aki a mester elfoglaltságai miatt az utóbbi években a hangszerkészítés folyamatának jó részét végzi. A hangszertervezést, a lakkozást és az azt követő munkafolyamatokat, intonálást azonban mindig Szerényi Béla csinálja.

A magyar tekerőkészítők őshonos magyar gyümölcsfákból (leginkább

” A magyar tekerőkészítők őshonos magyar gyümölcsfákból (leginkább cseresznye, dió és körte) és fenyőből építették a hangszereiket. A tekerő húrjai juhbélből készültek. A tekerő kereke általában vadkörteből készült, mert – ahogy az öreg muzikusok és tekerőkészítők mondták – „az jól tartja a gyantát”.

A háttalpra ráépített oszlopok és káva.

cseresznye, dió és körte) és fenyőből építették a hangszereiket. A tekerő húrjai juhbélből készültek. A tekerő kereke általában vadkörteből készült, mert – ahogy az öreg muzikusok és tekerőkészítők mondták – „az jól tartja a gyantát”. Mikor forog a kerék, hozzáérnek a húrok, a dörzshatás következtében a kerék felszíne kissé felmelegszik. A kerék felszínén lévő vékony gyantaréteg a felmelegedett fa pórusaiba beleszívódik, így onnantól kezdve a fa fokozatosan adja vissza a beszívódott gyantát. Ezért Magyarországon általában vadkörteből, míg Európa más tájain egzóta fafajokból, sőt, újabban műanyagokból, karbonszálból készítik a kerék húrral érintkező felületét. A tekerőlant hangszertestébe van

beépítve ez a kerék, amit egy hajtókarral forgatnak, ez tulajdonképpen a hangszer vonója, mert ahogy a hegedűn is vonóval dörzsölik a húrokat, itt ez a kerék dörzsöli a húrokat. A dallamot pedig úgy játsszák, hogy a húrhoz billentyűzet segítségével egy érintősor kapcsolódik, tehát nem az ujjakkal fogják le a játszó húr. Mivel vonós hangszer, illetve a hangszer-csoportosításban úgy szerepel, hogy mechanikus vonós hangszer, mert egy billentyűzet kapcsolódik hozzá, ezért nagyjából ugyanolyan akusztikai és mechanikai követelmények jelentkeznek nála, mint bármelyik vonós hangszernél. Ez azt jelenti, hogy mindig van egy rezonáns, ez a tekerőlant fedőlapja, ami megfelelő szálsűrűségű lucfenyőből készül. Ez továbbítja a rezgéseket a hangszerest belsejébe. A hangszerest viszont mindig keményfából készül. Míg a vonós hangszerek hegyi juharfából készülnek, addig a népi hangszerek gyümölcsfából, például különleges minőségű fekete dióból, európai dióból, vadkörteből, almából és cseresznyéből. Szerényi Béla is megtartotta ezt, nemcsak azért, mert

egy gyümölcsfának nagyon szép rajzolata és színe van, hanem azért, mert itt nincs lecsengése a hangnak, ez folyamatosan szól, így nincsenek azok az akusztikai elvárások, mint a hegedűnél. A szerkezetét tekintve a régi öregek úgy mondták, hogy van egy alap

és arra építik fel a hangszeret, de ő inkább úgy mondaná, hogy van egy kerék és akoré építi a szerkezetet. Először a hátlapot kell elkészíteni, ami keményfából készül, tulajdonképpen egy gitárszerű hangszerest, ez azt jelenti, hogy lapos a hát és lapos a tető, valamint az alakja is olyan, mint a gitáré. A hátlapra ráépítik az oszlopokat és a fejet, a fej tulajdonképpen a kulcsszekrény. Ezek közé hajlítják be a kávérendszert. Az oszlopok be vannak nútolva és azok közé csúsztatják be a kávé. Itt is van gerendázat, de inkább statikai szerepet tölt be, a hangtovábbítás mellett a kerék stabil tartását is szolgálja. Amikor készen van a gerendázat, akkor lecsukják a tetővel, ez készül lucfenyőből. Előtte kivágják a hanglyukat, melynek nincs olyan jelentősége, mint pl. a hegedűnél.

Utána következik a kottaház elkészítése, melybe jönnek bele a billentyűk. A keret négyszögletes furatokkal van tele, mert maga a billentyű négyszögletes. Ennek van

Szerényi Béla által készített tekerőlantok.

egy teteje, amit kottaháztetőnek hívunk. Ez védi az egész szerkezetet és ez zárja le. Amikor elkészült a szerkezet, akkor jön a lakkozás. Különleges lakkozást nem használ, mert nem tudnák megfizetni a népi hangszereken játszókat, ezért sellakkal kezeli különböző összetevőkkel. Amikor a lakkozás is készen van, akkor jön az összeszerelés, ilyenkor helyezik be a kereket és a különböző szerelvényeket. Általában több hangszert készít egyszerre, mert gyorsan kell dolgoznia, nem engedheti meg magának, hogy 2 hónapig készítsen egy hangszert. Nincs olyan népi hangszereken játszó ember, aki ezt meg tudná fizetni. Most éppen itt, a műhelyben is öt hangszer van különböző munkafázisban. Ezért

Névjegye a fej belsejében

” A tekerőlant jövőjéért nem aggódik. Míg az 1950-es években, amikor a magyar parasztságtól elvették a földet, úgyhogy a saját kultúrájuk egyik pillanatról a másikra megszűnt, nagyon úgy tűnt, hogy eltűnik ez a hangszer. Aztán az 1970-es években Sebő Ferenc által elindított táncházmozgalom egyik emblematikus hangszere a tekerő lett.

van segédje, az elmúlt 30 év alatt 4 segédje is volt. A most nála dolgozó Futó Gergely tőle tanulta meg a mesterséget és itt is maradt. Nagyon jól együtt tudnak dolgozni. Nincs is olyan munkafolyamat, amit ne bízna rá nyugodt szívvel. Ő a tervezést és a lakkozás utáni intonálást végzi. Így tudja hatékonyabbá tenni a hangszerkészítést. Minden egyes hangszerét ellátja névjegyével, ez a garancia arra, hogy ez a hangszer nála készült.

A tekerőlant jövőjéért nem aggódik. Míg az 1950-es években, amikor a magyar parasztságtól elvették a földet, úgyhogy a saját kultúrájuk egyik pillanatról a másikra megszűnt, nagyon úgy tűnt,

hogy eltűnik ez a hangszer. Aztán az 1970-es években Sebő Ferenc által elindított táncházmozgalom egyik emblematikus hangszere a tekerő lett. Nyugat-Európában is elindult egy úgynevezett „revival” mozgalom, amikor a saját népi hangszereiket előszedték a zenészek, de az amerikai beat- és popkultúra is a saját népzenejük felfedezésén alapul. Akkor lett egy lendülete ennek a hangszereknek. Ez a sikertörténet ma is tart, olyan szinten, hogy ma már nemcsak a népzeneészek használják. Természetesen a historikus zenében, de a rockzenétől a popzenéig, a jazzben és még nagyon sok műfajban hallható. A

világzenei mozgalomban is, ahol különböző zenészek különböző hangszereken szólaltatnak meg különleges hangzásokat, gondoljunk pl. az ausztrál didzseridura (didgeridoo). Ebben a tekerőlant is benne van, ezt támasztja alá, hogy már több mint 500 tekerőlantot készített. Hivatása családi örökséggé is vált, hiszen felesége, fiai és testvére is a népművészet világában teljesednek ki. ■

Forrás:

Szerényi Béla | népzeneész, hangszerkészítő (mmakademia.hu)
Tekerőlant – Wikipédia (wikipedia.org)
Szerényi Béla – tekerőkészítés – aktuális ajánlatok (szerenyi.hu)